

СЕКЦІЯ 11. ФІЛОСОФІЯ ПРАВА

УДК 340.12

СОЦІОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ЮРИСПРУДЕНЦІЇ ТА ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ

Данченко К.М., старший викладач
кафедри кримінально-правових дисциплін та оперативно-розшукової діяльності
Прикарпатський факультет
Національної академії внутрішніх справ

Стаття присвячена аналізу сучасного стану юриспруденції та правозастосування на основі проведеного соціологічного опитування. Проаналізовано актуальність та доцільність введення альтернативних видів покарання. Автор звертає увагу на те, що чим вища юридична освіченість населення, тим вища недовіра до змін у кримінальному законодавстві та до актуальності їх впровадження.

Ключові слова: кримінально-правова політика, покарання, медіація, законність, аналіз, доцільність.

Статья посвящена анализу современного состояния юриспруденции и правоприменения на основе проведенного социологического опроса. Проанализированы актуальность и целесообразность введения альтернативных видов наказания. Автор обращает внимание на то, что чем выше юридическая образованность населения, тем выше недоверие к изменениям в уголовном законодательстве и в актуальности их применения.

Ключевые слова: уголовно-правовая политика, наказание, медиация, законность, анализ, целесообразность.

Danchenko K.M. THE SOCIOLOGICAL ANALYSIS OF THE CURRENT STATE OF JURISDICTION AND LAW ENFORCEMENT

The article deals with the analysis of the current status of jurisprudence on the basis of the conducted sociological survey. The relevance and expediency of introducing alternative types of punishment has been analyzed. The author draws attention to the fact that the higher the legal education of the population is the greater distrust to changes in the criminal law and the relevance of their implementation.

Key words: criminal law, punishment, mediation, legality, analysis, expediency.

Постановка проблеми. У сучасних умовах розвитку суспільства недотримання законності в забезпеченні прав і свобод людини в роботі державних установ, зокрема правоохоронних органів, загрожує сплеском високого рівня злочинності в державі та національній безпеці України. Ще в березні 2000 року у Постанові Верхової Ради України «Про дотримання правоохоронними органами України конституційних гарантій та законності в забезпеченні прав і свобод людини» № 1592-III порушувалося питання щодо незаконного утримання у слідчих ізоляторах України 24 487 громадян України, що не свідчить про поліпшення криміногенної ситуації в державі. Нині така кількість інформації, що надходить з різних джерел та ЗМІ, породжує занепокоєння та недовіру населення не тільки в політичному, але й в юридичному аспекті. У період з 2014 по 2017 рік Верховною Радою України зареєстровано 196 проектів постанов, отримано за цей період більше 10878 законопроектів, більшість з яких розглянуто або відправлено на доопрацювання. Дезінформація та поширення неправдивої інформації чи так звана засміченість інформаційного потоку породжують не відповіді для громадян, а запитання.

Сучасний стан розвитку кримінального права визначається пошуком ефективних

форм впливу на поведінку особи, яка скоїла як злочинне, так і об'єктивно неправомірне діяння (проступок).

Стан дослідження. В умовах сьогодення кримінальне законодавство характеризується певним різноманіттям правових прийомів і способів впливу з метою покарання, виправлення, попередження злочинної діяльності. Водночас подальшого дослідження вимагають заходи впливу, орієнтовані на перевиховання, надання медичної допомоги і лікування особи, здійснення реституційно-компенсаційного впливу, підвищення ефективності превентивно-профілактичної діяльності, обумовленості реабілітаційно-заохочувального впливу. За таких умов існує необхідність комплексного дослідження сукупності кримінально-правових заходів в умовах їх генезису, функціонування та практики застосування.

Практична значущість дослідження виявляється в соціологічному аналізі сучасного стану правозастосування, а саме у втіленні законодавчих приписів у суспільне життя, забезпеченні прав і свобод людини, утвердженні законності та правопорядку.

Нині є потреба впровадження нових законів для зміни старої кримінально-правової політики у сфері покарання. Тому завдання

дослідження полягає у тому, щоб дізнатися думку певних верств населення щодо змін у чинному законодавстві та сталих норм Кримінального кодексу України.

Об'єктом дослідження виступили студенти, курсанти, науково-педагогічні працівники та державні службовці.

Мета дослідження – дізнатися ставлення певних верств населення різної вікової категорії до змін кримінального законодавства та покарання і вивести алгоритм освіченості населення в галузі кримінального законодавства та покарання зокрема.

Для досягнення поставленої мети були сформульовані такі завдання:

- визначити ставлення респондентів до доцільності запровадження більш жорстких видів покарання;

- визначити рівень обізнаності респондентів щодо запровадження альтернативних видів покарань;

- визначити ставлення респондентів до адекватного відображення сучасних соціальних реалій чинним кримінальним законодавством України;

- визначити правову думку респондентів щодо інституту медіації.

Під час підготовки дослідження були висунуті такі гіпотези:

Основна гіпотеза емпіричного дослідження полягає в тому, що через недосконалість кримінального кодексу України система законів є недовершеною і потребує змін.

Покарання є основним заходом примусу, який може вплинути на особу, яка вчиняє суспільно небезпечні, протиправні діяння (дію або бездіяльність).

Кримінальний кодекс України – єдиний законодавчий акт України, що регулює кримінально-правові норми країни.

Нестабільність сфери кримінально-правової регламентації пов'язана з відсутністю чітких критеріїв визначення змісту багатьох понять, закріплених у КК України. На думку В.О. Навроцького, високий рівень бланкетності, невинуваті змін регулюючого законодавства ведуть до того, що обсяг кримінально-правових заборон змінюється часто і переважно безпідставно. При цьому формальних змін у тексті КК України може й не відбуватися [1].

Саме тому з метою підвищення якості кримінального закону необхідно проаналізувати стан кодифікації кримінального законодавства незалежної Української держави. Загалом кодифікація як форма систематизації законодавства має на меті посилення його стабільності, ліквідації колізій, створення чіткої, заснованої на науковому підґрунті системи нормативних актів.

У кількісному виразі, як зазначає Л.В. Левицька, найчастіше зміни вносились до Особливої частини КК України – 149 разів за 2002–2008 роки, що становить 87% загальної кількості. До Загальної частини кримінального закону зміни вносились всього 22 рази (13%), і практично всі – Законом України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України щодо гуманізації кримінальної відпові-

дальності» № 270-VI від 15 квітня 2008 року, відповідно до положень якого КК доповнено ст. 691.

Так, з 1 вересня 2001 р. по 2011 р., тобто за 10 років з моменту набуття чинності КК України, різні його положення піддавалися змінам та доповненням більше 300 разів. За цей період із КК було вилучено 10 статей (статті 188, 230, 235¹, 235², 235³, 2 35⁴, 235⁵, 331, 368¹, 369¹), при чому 7 із них спочатку були внесені в КК, а потім із нього вилучені. Доповнено КК було 47 новими статтями, 7 з яких, як зазначалось, потім були вилучені. Таким чином, якщо на момент прийняття в КК України було загалом 447 статей, то зараз їх нараховується вже 482. Загалом змін та доповнень зазнали 213 статей КК, що становить більше 47,6% тих його статей, які існували в ньому на момент прийняття та набуття чинності. До речі, 32 статті КК оновлювалися вже двічі, 18 – тричі, а 2 (статті 364 і 365 КК) – навіть чотири рази. Зміни та доповнення вносилися (при чому неодноразово) навіть у ті статті Кодексу, якими його було доповнено вже після набуття чинності (статті 194¹, 209¹, 212¹, 232¹, 258³, 258⁴ КК України). На недоліки законотворчої діяльності вказує аналіз періодичності прийняття законів про внесення змін до КК [2]. Все це, безумовно, знижує ефективність запобіжної функції закону про кримінальну відповідальність, негативно позначається на правозастосовній діяльності й призводить до нігілістичного ставлення громадян до вимог закону.

Провівши соціологічне дослідження, встановили, що розуміння кримінального законодавства та проблем гуманізації покарання зокрема, формується у громадян відповідно до рівня їхньої правової освіченості, що в загальному відображає їх ставлення до змін у чинному законодавстві (з урахуванням віку респондентів – Д.К.).

Так, серед студентів віком 17–22 роки, які навчаються у вищому юридичному навчальному закладі, ситуація така:

- 63,6% всіх опитаних вважають, що введення більш жорстких видів покарання за вчинки, які кваліфікуються як кримінальні злочини, є доцільним.

- 72,7% всіх опитаних не вважають чинне кримінальне законодавство України як таке, що адекватно відображає сучасні соціальні реалії.

- Підтримка думки, чи виправданою тепер є тенденція гуманізації кримінального законодавства України, – 54,5% не підтримало цю тенденцію.

- 63,6% опитаних підтримали запровадження альтернативних видів покарань.

- 56,8% опитаних не вважають за «порятунок» для вітчизняної кримінально-виконавчої системи запровадження інституту медіації.

- 54,5% опитаних вважають, що гуманізація окремих видів покарання є вимогою часу.

- 54,5% опитаних вважають, що кримінально-правова політика кожної країни є «продуктом» конкретного соціокультурного контексту.

- 59,1% опитаних вважають доцільним введення поняття «кримінальний проступок».

– 77,3% опитаних вважають, що Україна у царині кримінально-правової політики у сфері покарання має запозичувати і враховувати зарубіжний досвід.

– 72,7% опитаних підтримують інтеграційні процеси у сфері юриспруденції та правозастосування.

Отримані результати дозволяють зробити такі висновки про правильність і помилковість, запропонованої в програмі нашого соціологічного дослідження, гіпотези: гіпотеза виявилась правильною, тому що 56% респондентів підтримують зміни у кримінально-правовій політиці України. Таке ставлення зумовлене, насамперед, засміченістю інтернет-потоків різного роду негативною інформацією, що утворює у людини судження про кримінальне законодавство та покарання зокрема.

Деяко іншою виявилася ситуація у курсантів (вік 17–21 рік), у більшості вони розуміють, що зміни в кримінально-правовій політиці є вимогою часу, але все ж до кінця не визначилися, в якому саме напрямі ці зміни мають відбуватися: пеналізації чи депеналізації покарання. Підрахувавши всі відповіді і представивши їх у відсотках, а потім розділивши за віком, після оброблення даних анкетування з'ясувалося:

– 76,4% всіх опитаних, з яких 37,4% курсанти 19 років, вважають, що введення більш жорстких видів покарання за вчинки, які кваліфікуються як кримінальні злочини, є доцільним.

– 52,9% всіх опитаних не вважають чинне кримінальне законодавство України як таке, що адекватно відображає сучасні соціальні реалії.

– Підтримка думки, чи виправданою на тепер є тенденція гуманізації кримінального законодавства України, поділилася порівну – 50% курсантів відповіли «так», стільки ж не підтримало цю тенденцію.

Після поділу на вік виявилось, що:

– із 66,7% опитаних курсантів, що підтримали запровадження альтернативних видів покарань, 31,3% – це курсанти 19 років.

– із 51,6% опитаних курсантів, які не вважають за «порятунок» для вітчизняної кримінально-виконавчої системи запровадження інституту медіації, всього 6,5% курсантів 20-річного віку.

– 69,5% опитаних вважають, що гуманізація окремих видів покарання є вимогою часу.

– 73,5% опитаних вважають, що кримінально-правова політика кожної країни є «продуктом» конкретного соціокультурного контексту.

– 65,8% опитаних вважають доцільним введення поняття «кримінальний проступок».

– 88,6% опитаних вважають, що Україна у царині кримінально-правової політики у сфері покарання має запозичувати і враховувати зарубіжний досвід.

– 83,7% опитаних підтримують інтеграційні процеси у сфері юриспруденції та правозастосування.

Як бачимо, більшість респондентів все ж розуміють та підтримують інтеграційні процеси у сфері юриспруденції та правозастосуван-

ня в Україні, тому можна дійти висновку, що гіпотеза, запропонована в програмі соціологічного дослідження, виявилась правильною, тому що 67% респондентів підтримують зміни у кримінально-правовій політиці України.

Наступною категорією опитаних були науково-педагогічні працівники вищого юридичного навчального закладу (вік 21–60 років). Цікавим виявилось, що більшість респондентів виступила за введення більш жорстких видів покарання за кримінальні злочини. Відштовхуючись від соціальних умов особистісного розвитку, під впливом яких сформувався відповідне позитивне ставлення до пеналізації покарання, системи цінностей та еталонів поведінки, перейдемо до аналізу їхніх ціннісних орієнтацій і правосвідомості. Ціннісні орієнтації характеризують моральну сторону свідомості респондентів та являють собою сукупність уявлень особистості про цілі кримінально-правової політики та засоби їх досягнення.

Зазначені уявлення, як відзначає В. Семененко, поділяються на дві категорії: 1) цінності-цілі (уявлення про ідеали, на які варто рівнятися) і 2) цінності-засоби (уявлення про пріоритетні способи досягнення цілей та життєвого успіху загалом) [3, с. 261–264]. Підрахувавши всі відповіді і представивши їх у відсотках, а потім розділивши за віком, після оброблення даних анкетування з'ясувалося:

– 92,3% всіх опитаних, з яких 13,8% – педагоги 25 років, вважають, що введення більш жорстких видів покарання за вчинки, які кваліфікуються як кримінальні злочини, є доцільним.

– 82,3% всіх опитаних не вважають чинне кримінальне законодавство України як таке, що адекватно відображає сучасні соціальні реалії.

– Підтримка думки, чи виправданою на тепер є тенденція гуманізації кримінального законодавства України, – 82,3% не підтримало цю тенденцію.

– 50,6% опитаних педагогів не підтримали запровадження альтернативних видів покарань.

– 55,7% опитаних педагогів не вважають за «порятунок» для вітчизняної кримінально-виконавчої системи запровадження інституту медіації.

– 69,5% опитаних педагогів вважають, що гуманізація окремих видів покарання є вимогою часу.

– 60,8% опитаних педагогів вважають, що кримінально-правова політика кожної країни є «продуктом» конкретного соціокультурного контексту.

– 53,2% опитаних педагогів не вважають доцільним введення поняття «кримінальний проступок».

– 70,9% опитаних педагогів вважають, що Україна у царині кримінально-правової політики у сфері покарання має запозичувати і враховувати зарубіжний досвід.

– 70,9% опитаних педагогів підтримують інтеграційні процеси у сфері юриспруденції та правозастосування.

Отримані результати дозволяють зробити такі висновки:

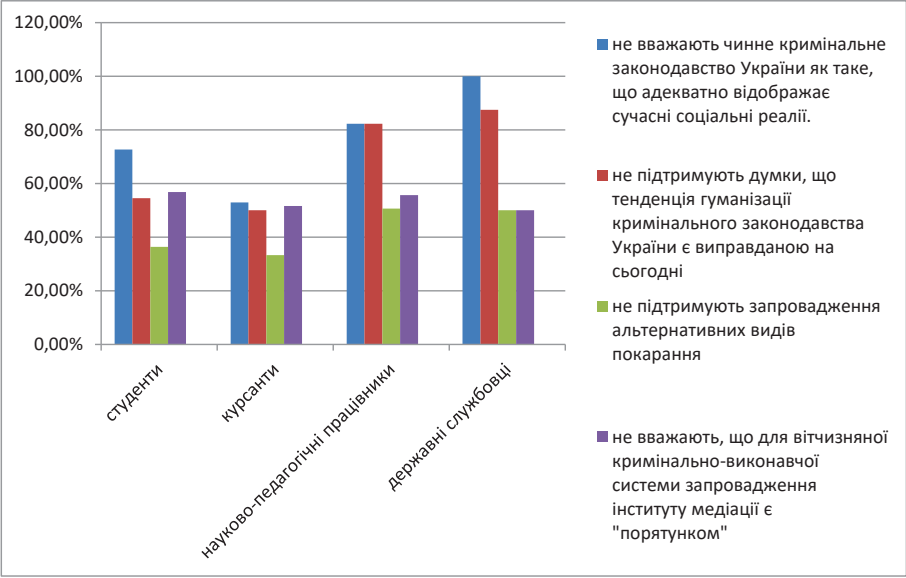
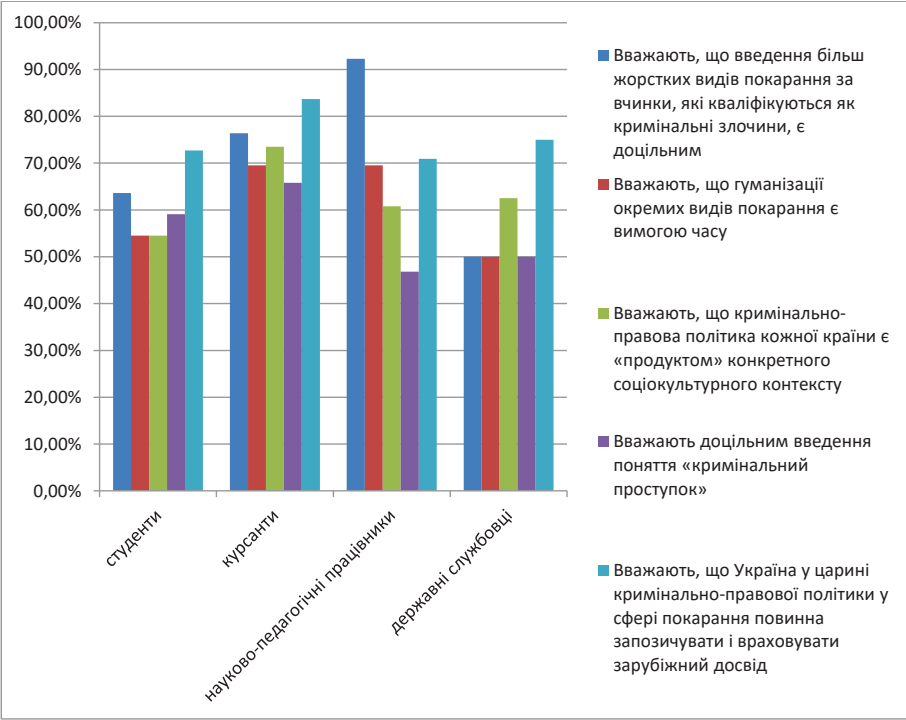

1) цінності-цілі – респонденти розуміють та підтримують інтеграційні процеси у сфері юриспруденції та правозастосування, а також вважають, що у царині кримінально-правової політики у сфері покарання Україна повинна запозичувати і враховувати зарубіжний досвід, але при цьому не має забувати, що кримінально-правова політика кожної країни є «продуктом» конкретного соціокультурного контексту.

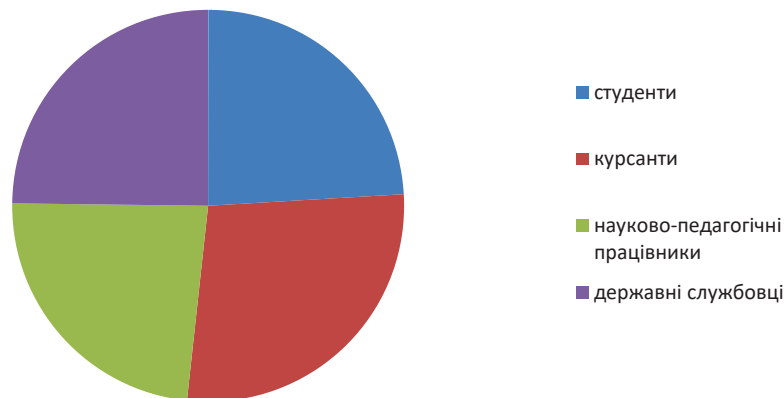
2) цінності-засоби – респонденти вважають, що досягнути стабільності в кримінально-правовій політиці нині можна тільки шляхом введення більш жорстких видів покарання та відмовою від гуманізації покарання.

Тому говорячи про правильність і помилковість запропонованої в програмі нашого соціологічного дослідження гіпотези, варто зазначити, що загалом вона виявилася правильною, тому що 55% респондентів підтримують зміни у кримінально-правовій політиці України.

Провівши соціологічне дослідження серед державних службовців, які безпосередньо працюють у правоохоронних органах, з'ясувалося, що респонденти взагалі не вважають чинне кримінальне законодавство як таке, що відповідає вимогам сучасності, та більшість не підтримала тенденцію кримінального законодавства до гуманізації покарання, що свідчить про те, що чим вища криміналь-

Підтримують інтеграційні процеси у сфері юриспруденції та правозастосування

но-правова освіченість респондентів, тим вищим є їхнє негативне ставлення до гуманізації покарання, медіації, превенції та покарання загалом. Так, підрахувавши всі відповіді і представивши їх у відсотках, після обробки даних анкетування з'ясувалося:

– 50% опитаних вважають, що введення більш жорстких видів покарання за вчинки, які кваліфікуються як кримінальні злочини, є доцільним, і стільки ж відсотків – недоцільним.

– 100% опитаних не вважають чинне кримінальне законодавство України як таке, що адекватно відображає сучасні соціальні реалії.

– Підтримка думки, чи виправданою на тепер є тенденція гуманізації кримінального законодавства України, – 87,5% не підтримало цю тенденцію.

– 50% опитаних підтримали запровадження альтернативних видів покарань, стільки ж – не підтримало.

– Підтримка думки за «порятунок» для вітчизняної кримінально-виконавчої системи запровадження інституту медіації поділилася порівну.

– Думка щодо гуманізації окремих видів покарання є вимогою часу поділилася порівну.

– 62,5% опитаних вважають, що кримінально-правова політика кожної країни є «продуктом» конкретного соціокультурного контексту.

– 50% опитаних вважають доцільним введення поняття «кримінальний проступок» та 50% – проти.

– 75% опитаних вважають, що Україна у царині кримінально-правової політики у сфері покарання має запозичувати і враховувати зарубіжний досвід.

– 75% опитаних підтримують інтеграційні процеси у сфері юриспруденції та правозастосування.

Отримані результати дозволяють зробити такі висновки про правильність і помилковість запропонованої в програмі нашого соціологічного дослідження гіпотези: гіпотеза виявилась правильною, тому що 48% респондентів підтримують зміни у кримінально-правовій політиці України.

Загалом, чим вища обізнаність громадян у кримінально-правовому законодавстві, тим більша їхня недовіра до гуманізації покарання та до відповідності чинного Кримінального законодавства вимогам часу. У таблиці 1 можна побачити позитивне ставлення різних респондентів віком 17–60 років до окремих питань.

У таблиці 2 показане негативне ставлення респондентів віком 17–60 років до окремих питань.

Таблиця 3. Підтримують інтеграційні процеси у сфері юриспруденції та правозастосування

Висновки. Отримані результати соціологічного опитування дають змогу зробити висновок, що загалом більшість респондентів підтримують зміни у кримінально-правовій політиці України, усвідомлюють відповідальність за введення більш жорстких видів покарання та бажають їх введення, розуміють, що за теперішньої економічної нестабільності та правового нігілізму населення введення альтернативних видів покарання може призвести до негативних наслідків та до збільшення криміногенної ситуації в державі. Проте не варто забувати, що закони пишуть саме ці верстви населення, які і самі не вірять у зміни, які приходять із гуманізацією кримінально-правової політики у сфері покарання, проте, коли ці зміни все ж настають через скептичне (верств населення, які приймають закони) ставлення виходить певний дисонанс, оскільки їхня думка формує вплив і сприйняття змін у суспільстві в цілому.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Навроцький В.О. Проблеми застосування та перспективи удосконалення КК України. URL: http://criminallaw-offspring.blogspot.com/2007/06/blog-post_8592.html
2. Левицька Л.В. Якість кримінального закону України як показник ефективності кодифікації законодавства. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/13979/04-Levitska.pdf?sequence=1>
3. Семененко В. Кримінологічні особливості особи грабіжника. Підприємництво, господарство і право. № 2. 2017. С. 261–264.